

Podvalna N.E.

Ph.D., associate professor

Koverda A.V.

Ph.D., associate professor

Odessa National Economic University, Ukraine

ANALYSIS OF BUSINESS ACTIVITY AS AN ASSESSMENT TOOL FOR ECONOMIC SECURITY OPERATIONS

Подвальна Н.Е.

к.е.н., доцент

Коверда А.В.

к.е.н., доцент

Одеський національний економічний університет, Україна

АНАЛІЗ ДІЛОВОЇ АКТИВНОСТІ ЯК ІНСТРУМЕНТ ОЦІНКИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

It is proved that the most important in the process of company operation is the financial component of economic security of the company, because in the market conditions of managing, finances are the basis of functioning of every economic system. The analysis of the dynamics of business activity of enterprises engaged in various forms of activities during 2013-2015 was held. Also were considered the factors that influence the business activity of economic entities. Measures to ensure the economic security of business activities were proposed.

Доведено, що найважливішою в процесі функціонування підприємства являється фінансова складова економічної безпеки підприємства, оскільки за ринкових умов господарювання фінанси являються основою функціонування будь-якої економічної системи. Проведено аналіз динаміки показників ділової активності підприємств різних видів діяльності за 2013-2015 роки. Розглянуті чинники, які впливають на ділову активність господарюючих суб'єктів. Запропоновані заходи щодо забезпечення економічної безпеки діяльності підприємств.

Keywords: *enterprise activities, economic security, financial analysis, business activity, turnover, capital, accounts payable, circulating assets*

Ключові слова: *діяльність підприємств, економічна безпека, фінансовий аналіз, ділова активність, оборотність, капітал, кредиторська заборгованість, оборотні активи*

Перехід до ринкової економіки, поява значної кількості підприємств різноманітних організаційно-правових форм, що базуються на різних формах власності, поява різноманітних способів конкурентної боротьби, недосконалість законодавчої бази, слабкість державних структур, покликаних створити нормальні умови для розвитку бізнесу, поставили суб'єкти господарювання в умови невизначеності і непередбачуваності, що змушує їх приділяти значну увагу питанням забезпечення своєї економічної безпеки.

В умовах повної економічної самостійності підприємства визначають свою економічну політику, формують портфель замовлень, організовують виробництво і збут продукції, відповідають за результати господарської діяльності. Усе це актуалізує проблему забезпечення економічної безпеки бізнесу в сучасних умовах. І на перший план виступає питання щодо необхідності побудови такого механізму на підприємстві, який буде здатний проводити моніторинг рівня його економічної безпеки.

Дослідженням суті поняття «економічна безпека підприємства» займаються такі науковці як В. Ярочкін [1], Д. Ковальов, Т. Сухорукова [2], Є. Олейніков [3], С. Покропивний [4], В. Мунтіян [5], Р. Федоренко [6], А. Ломовцева, Т. Трофимова [7] та інші.

У наукових джерелах, в яких досліджують проблематику безпеки, існує багато визначень як поняття «безпека» взагалі, так і безпосередньо поняття «економічна безпека підприємств». Безперечно, всі вони мають право на життя і є, по суті, найбільш сконцентрованим поглядом авторів на це поняття, але проблема полягає в тому, що відсутня спільна думка науковців відносно сутності цього поняття.

Сутність і функціональні складові економічної безпеки мають різне значення на різних рівнях економіки. Так для промислових підприємств головною є наукова, технічна, кадрова, інноваційна складові. Для сільськогосподарських підприємств – екологічна і інноваційна. Підприємства невиробничої сфери звертають увагу на інформаційну і кадрову складову. Силова складова економічної безпеки на рівні підприємства сприймається як

захист комерційної таємниці і інформації від конкурентів. Але, не зважаючи на те до якої галузі належить підприємство, найважливішою являється організаційно-управлінська складова, так як організація створення підприємства передує всім процесам його функціонування. А найважливішою в процесі функціонування підприємства являється фінансова складова економічної безпеки підприємства, оскільки за ринкових умов господарювання фінанси являються основою функціонування будь-якої економічної системи. Значимість кожної із складових може змінюватись в залежності від того в якому часовому інтервалі (стратегічному, тактичному чи оперативному) розглядається система економічної безпеки підприємства.

Виходячи з вищерозглянутого, для наочності, ієрархія складових економічної безпеки відображена на рис. 1.

Економічна безпека підприємства	
1	організаційно-управлінська
2	фінансова
3	матеріально-технічна
4	техніко-технологічна
5	кадрова
6	інноваційна
7	інформаційно-правова
8	екологічна
9	силова

Рис. 1. Ієрархія складових економічної безпеки підприємства

З посиленням наукового інтересу щодо дослідження економічної безпеки підприємств слід зазначити що має місце все більше висвітлення нових проблемних аспектів її функціональних складових. Але завжди необхідно враховувати часовий інтервал, що є невід’ємною частиною поняття

«економічна безпека підприємства». Адже відсутність своєчасної діагностики рівня ефективності функціонування підприємства та не створення системи захисту від загроз сьогодні може обернутись загрозою стану економічної безпеки в майбутньому. Тому найбільш актуальним в сучасних умовах є визначення поняття «економічна безпека підприємства», наведене М.І. Комликом [8], який визначає її таким станом розвитку господарюючого суб'єкта, який характеризується стабільністю економічного й фінансового розвитку, ефективністю нейтралізації негативних факторів та протидії їх впливу на всіх стадіях його діяльності. Звідси випливає, що такий стан захищеності підприємства має динамічний характер.

Як було зазначено вище, найважливішою в процесі функціонування підприємства є фінансова складова економічної безпеки підприємства.

Головною метою економічної безпеки підприємства є забезпечення його стійкого і максимально ефективного функціонування в даний час і забезпечення високого потенціалу розвитку і зростання підприємства в майбутньому. Найбільш ефективне використання ресурсів підприємства, необхідне для виконання цілей даного бізнесу, досягається шляхом запобігання погрозам негативних дій на економічну безпеку підприємства і досягнення наступної основної функціональної мети економічної безпеки підприємства.

Система економічної безпеки реалізується через сукупність критеріїв і показників. Критерій оцінки рівня економічної безпеки - моніторинг стану економіки з погляду найважливіших процесів, що відображають суть економічної безпеки.

Дати оцінку економічної діяльності підприємства без проведення всебічного економічного аналізу не можливо, оскільки внутрішні чинники безпосередньо впливають на фінансовий стан підприємства, що, у свою чергу, впливає на окремі індикатори стану економічної безпеки, як самого підприємства, так і регіону в якому воно функціонує.

З позиції економічної безпеки підприємства вельми актуальним стає питання про те, яка саме інформація повинна стати першочерговим об'єктом

економічного аналізу? Іншими словами, яку інформацію необхідно одержувати підприємству для його успішного функціонування, і яка інформація настільки важлива для підприємства, що її втрата або неефективне використання приведе до відчутних втрат.

Традиційно під економічним аналізом розуміють комплексні заходи щодо дослідження виробничо-збутової діяльності підприємства і вивчення чинників, що надають на неї вплив. На наш погляд, основою для отримання інформації про економічну безпеку діяльності підприємства є аналіз його фінансового стану по наступній системі показників, які можуть виступати як фінансові індикатори:

- фінансові результати діяльності підприємства (від операційної і фінансової діяльності);
- показники прибутковості і рентабельності;
- показники майнового стану підприємства (при цьому необхідно особливу увагу приділити оборотним активам підприємства);
- показники джерел формування майна підприємства;
- показники руху грошових потоків;
- показники ліквідності і платоспроможності підприємства;
- показники фінансової стійкості підприємства;
- показники кредитоспроможності підприємства;
- показники ділової активності підприємства;
- показники інвестиційної активності і привабливості підприємства.

При цьому використовуючи вищенаведену систему показників не можна забувати і про систему показників, які можуть виступати як виробничі індикатори і соціальні індикатори. Крім того, існує можливість використання, як всього комплексу вищенаведеної системи показників, так і його частки. Тобто, в залежності від ситуації, підприємство має змогу використовувати один із блоків показників у цілях визначення можливих ризиків діяльності.

Економічне зростання виробництва може бути досягнуто як екстенсивним, так й інтенсивним способом. Перевищення темпів росту

виробництва продукції над темпами росту споживання ресурсів або понесених витрат свідчить про наявність ознак інтенсивності в економічному зростанні. Наприклад, прерогатива показників ділової активності полягає саме у визначенні інтенсивності економічного зростання. Отже, показники ділової активності - це, перш за все, показники, які дають можливість оцінити ефективність використання фінансових ресурсів підприємства, що автоматично відносить їх до системи показників економічної ефективності. Проте, фінансовий стан підприємства, його платоспроможність та ліквідність, також безпосередньо залежать від того, як швидко кошти, вкладені в активи, знову перетворюються в реальні гроші. Такий вплив пояснюється тим, що зі швидкістю оборотності активів підприємства тісно пов'язані мінімально необхідна величина авансованого капіталу та пов'язані з ним виплати грошових коштів (проценти за кредит, дивіденди), визначення потреби в додаткових джерелах фінансування, сума витрат на утримання товарно-матеріальних цінностей, а також величина сплачених податків. До показників ділової активності, у першу чергу, слід віднести: швидкість обороту матеріальних та фінансових ресурсів підприємства за відповідний період, а також швидкість обороту вкладеного в них капіталу. Аналіз стану оборотних активів, а також названих вище показників оборотності, дозволяє: оцінити ефективність використання ресурсів підприємства; з'ясувати, у що вкладаються кошти підприємства протягом фінансового циклу; визначити наявні можливості та реально вжити необхідних заходів щодо зміцнення фінансового стану підприємства, що у свою чергу приведе до зміцнення економічної безпеки підприємства.

Загальна вартість засобів підприємства в грошовій, матеріальній та нематеріальній формах, інвестованих власниками у формування його активів на момент створення визначається власним капіталом підприємства. До того ж, власний капітал є гарантією організації бізнесу – це та частина в активах підприємства, що залишається після вирахування його зобов'язань. Динаміка капіталу підприємства є найважливішим барометром рівня ефективності його господарської діяльності (ділової активності). Функціонування капіталу

підприємства в процесі його виробничого використання характеризується постійним кругообігом. Для оцінки рівня ділової активності підприємства особливо важливого значення набувають показники, що характеризують швидкість оборотності капіталу підприємства в цілому, швидкість оборотності власного капіталу підприємства, а також швидкість оборотності його кредиторської заборгованості – поточної заборгованості підприємства перед кредиторами. Швидкість оборотності капіталу визначається за допомогою таких показників: коефіцієнта оборотності капіталу (показує кількість його обертів за відповідний період) та терміну обороту капіталу (показує тривалість одного обороту).

Коефіцієнт оборотності капіталу відображає швидкість обороту капіталу підприємства в цілому. Зростання значення даного показника свідчить про прискорення оборотності засобів підприємства або інфляційне зростання цін (у разі зниження рентабельності).

Коефіцієнт оборотності власного капіталу визначає швидкість обороту власного капіталу підприємства, що для акціонерних товариств означає активність засобів, якими ризикують акціонери. Різке зростання значення показника вказує на підвищення рівня продажу, що зазвичай має в значній мірі забезпечуватись кредитами банків і, як наслідок, може знизити частку власників у загальному капіталі підприємства. Суттєве його зниження відображає тенденцію до бездіяльності частини власного капіталу суб'єкта господарювання.

Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості відображає розширення або, навпаки, зниження обсягів комерційного кредиту, що надається підприємству. Зростання значення коефіцієнта засвідчує прискорення сплати підприємством власної поточної заборгованості, а його зниження – додаткове залучення комерційного кредиту.

Тривалість обороту кредиторської заборгованості визначає середній термін повернення підприємством власних боргів (за виключенням зобов'язань перед банками та за іншими позиками) та є індикатором стану платіжної

дисципліни підприємства, а також ефективності національної системи розрахунків.

Однак, виготовлення продукції здійснюється у процесі безпосередньої взаємодії людини та відповідних засобів виробництва, які за своїм матеріально-речовим складом становлять виробничі фонди підприємства. Формою матеріального забезпечення виробничих оборотних фондів підприємства виступають оборотні активи. Характерна особливість оборотних активів полягає в тому, що вони, на відміну від інших ресурсів підприємства, обслуговують повний оборот капіталу, а тим самим і весь процес суспільного виробництва та відтворення, одночасно на всіх його стадіях, що й забезпечує безперервність цього процесу. Необхідно враховувати, що активи підприємства, вкладені у виробничі запаси, малоцінні та швидкозношувані предмети, які беруть безпосередню участь у виробничому процесі, незавершене виробництво, готова, але ще не реалізована продукція, а також аванси, видані постачальникам, представляють собою активи щодо створення прибутку. Активами, що беруть участь у формуванні прибутку є кошти, направлені на матеріальне та фінансове забезпечення виробничого процесу. Значення активів за допомогою яких створюється прибуток полягає у тому, що це та частина оборотних активів, яка «робить гроші». Інша частина оборотних активів представляє собою кошти, які вилучені і на даний момент не працюють. Від оптимального розміру та структури оборотних активів підприємства, ступеня забезпечення їх власними джерелами формування та ефективності використання залежить і рівень ділової активності суб'єкта господарювання, ефективність та кінцевий результат його діяльності, що є особливо актуальним саме зараз, коли в Україні на більшості підприємств досі остаточно не вирішена проблема оптимізації розміру оборотних активів. Тому, управління оборотними активами полягає саме в забезпеченні вмілого балансування між ризиками, пов'язаними з їх нестачею або надлишком. У першій ситуації має місце загроза зриву виробничих планів через нестачу сировини, матеріалів або відсутність можливості задовольняти попит споживачів. У випадку надлишку оборотних

активів відбувається «замороження» грошових коштів у запасах сировини та готової продукції, а також у дебіторській заборгованості. Оптимальний рівень оборотних активів є головною умовою максимізації прибутку за сприятливого рівня ліквідності та комерційного ризику.

В економічній науці достатньо ретельно розроблено систему коефіцієнтів оцінки оборотності капіталу, кредиторської заборгованості та оборотних активів підприємства, яка успішно використовується в практиці аналізу діяльності підприємств, тому доцільно буде звести їх у таблицю та розрахувати у динаміці за даними конкретних підприємств й визначити, які ризики існують на підприємствах та як вони впливають на економічну безпеку їх діяльності.

Для наочності, оберемо підприємства, які займаються різними видами діяльності. Тобто, підприємство «А» займається оптовою торгівлею фармацевтичними товарами, а підприємство «Б» відноситься до сфери виробництва харчових продуктів. І ті і інші товари є життєво необхідними та користуються великим попитом у населення. Крім того, обидва підприємства є прибутковими з високим рівнем рентабельності (табл. 1).

Таблиця 1

Аналіз економічної безпеки діяльності підприємств за допомогою
коефіцієнтів ділової активності

Назва коефіцієнта	Підприємство «А»			Підприємство «Б»		
	2013 рік	2014 рік	2015 рік	2013 рік	2014 рік	2015 рік
1. Коефіцієнт оборотності капіталу	3,4	3,3	4,5	2,7	2,5	2,2
2. Коефіцієнт оборотності власного капіталу	16,2	19,9	12,6	10,4	12,0	13,6
3. Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	4,3	3,9	5,2	11,0	13,1	14,7
4. Тривалість обороту кредиторської заборгованості, дні	83	92	69	33	27	25
5. Коефіцієнт оборотності оборотних активів	3,5	3,3	3,7	3,0	2,8	2,5
6. Коефіцієнт оборотності матеріальних запасів	5,7	4,6	7,2	15,2	12,1	13,3

Аналіз даних, наведених у табл. 1, свідчить, що на підприємстві «А» оборотність капіталу підприємства вище ніж на підприємстві «Б». Тобто на підприємстві, яке займається оптовою торгівлею капітал обертається значно швидше (у середньому один оберт складає 98 днів) ніж на виробничому підприємстві (у середньому один оберт складає 147 днів). Крім того, якщо по підприємству «А» спостерігається тенденція по збільшенню оборотності капіталу, то по підприємству «Б» - вона зменшується. Нормативне значення даного коефіцієнта - «збільшення».

Що стосується оборотності власного капіталу, на обох підприємствах вона є досить високою, це пов'язано із тим, що певною частиною власного капіталу поповнюються власні обігові кошти підприємств. Нормативне значення даного коефіцієнта – «збільшення». Але якщо підприємство «Б» нарощує темпи оборту власного капіталу (один оберт у 2013 році складав 35 днів, у 2014 році – 30 днів, у 2015 році - 26 днів), то на підприємстві «А» по даному показнику відбуваються коливання (2013 рік – 22 дня, 2014 рік – 18 днів, 2015 рік – 29 днів). Це може бути викликано змінами у величині власного капіталу, його різким збільшенням чи зменшенням за рахунок нерозподіленого прибутку. Тобто підприємство «Б», яке займається виробництвом продуктів харчування, одразу поповнює власні оборотні активи за рахунок отриманого нерозподіленого прибутку, а підприємство «А» отримавши велику суму прибутку притримує його для використання в інших фінансових операціях.

Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості, який є індикатором стану платіжної дисципліни підприємства, показує, що на підприємстві «Б» вона вища, ніж на підприємстві «А». Це може бути пов'язано із тривалістю виробничого циклу. Для виробництва продукції харчування постійно необхідно поповнювати виробничі запаси та отримувати необхідні послуги від контрагентів, що в свою чергу підтримує платіжну дисципліну. Й тому середній термін погашення кредиторської заборгованості на підприємстві «Б» складає 28 днів, а на підприємстві «А» - 81 день, що може бути пов'язано із пошуком нових клієнтів-покупців при реалізації товарів та більш тривалими

термінами розрахунків із постачальниками, які оговорені у договірних документах.

Коефіцієнт оборотності оборотних коштів підприємства в цілому на підприємстві «А» коливається у межах від 3,3 обороту до 3,7 обороту, а на підприємстві «Б» від 2,5 оборотів до 3,0 оборотів, тобто підприємство «А» по цьому показнику випереджає підприємство «Б». Але якщо розглянути коефіцієнт оборотності матеріальних запасів, то більш чітко висвітлюється специфіка діяльності аналізованих підприємств. Так, середній термін обороту матеріальних запасів на підприємстві «А» складає 64 дні, а на підприємстві «Б» - 27 днів, що обумовлено техніко-технологічними особливостями підприємств харчової промисловості та необхідністю зниження пов'язаних з ними ризиків.

Аналіз показників ділової активності в динаміці дозволяє оцінити ситуацію яка складається на підприємстві з урахуванням специфіки його діяльності та виявити існуючі ризики, розробити й вжити необхідні заходи щодо запобігання негативного впливу різних чинників на його ефективну діяльність.

В умовах складної фінансово-економічної ситуації в Україні, яка пов'язана із зовнішніми глобальними проблемами та внутрішньою складною соціально-економічною ситуацією, підприємствам необхідно вжити усіх можливих заходів щодо забезпечення економічної безпеки їх діяльності. З цією метою доцільно рекомендувати:

- проводити постійний моніторинг та оперативний аналіз показників ділової активності підприємства з урахуванням галузевих особливостей;
- удосконалювати інформаційно-методичне забезпечення аналізу та форми фінансової звітності, що дозволить підвищити аналітичні можливості та реальність оцінки майна;
- адаптувати закордонні методики аналізу фінансового стану до практики господарювання вітчизняних підприємств;

- використовувати не тільки ретроспективний, а й перспективний аналіз фінансового стану на основі прогнозних даних, які відображаються у відповідних формах фінансової звітності.

Література:

1. Ярочкин В.И. Система безопасности фирмы /В.И. Ярочкин. – М.: Ось-89, 1997. – 185 с.
2. Ковальов Д. Економічна безпека підприємства /Д. Ковальов, Т. Сухорукова // Економіка України. – 2005. – № 10. – С. 48-56.
3. Основы экономической безопасности (государства, регион, предприятие, личность) /под ред. Е.А. Олейникова. – М.: ЗАО "Бизнес-школа "Интеллект-Синтез", 1997. – 288 с.
4. Економіка підприємства : підруч. /за ред. С.Ф. Покропивного. – Вид. 2-е, перероб. та доп. – К.: КНЕУ, 2001. – 528с.
5. Мунтіян В.І. Економічна безпека України /В.І. Мунтіян. – К.: Вид-во КВІЦ, 1999. – 464 с.
6. Федоренко Р.М. Система управління ресурсами як основа забезпечення економічної безпеки /Р.М. Федоренко // Недержавна система безпеки підприємництва як суб'єкт національної безпеки України: Збірник матеріалів науково-практичної конференції, Київ, 16-17 травня 2001р. /Редкол.: І.І. Тимошенко (голова) та ін. – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2003. – С. 224-229.
7. Ломовцева А.В., Трофимова Т.В. Сущность экономической безопасности как экономической категории //Современные научные исследования и инновации. 2015. № 4 [Электронный ресурс]. URL: <http://web.snauka.ru/issues/2015/04/47089>
8. Комлик М.І. Економічна безпека підприємницької діяльності: Економіко-правовий аспект: Навч. посібн. - К.: Атіка, 2005. – 432с.